

Таким чином, при розробці і застосуванні програм, спрямованих на профілактику психологічної травматизації військовослужбовців ЗС України, доцільно враховувати всі види психопрофілактики з метою підвищення її дієвості й ефективності.

Список бібліографічних посилань

1. Вказівки щодо збереження психічного здоров'я військовослужбовців в зоні застосування військ (сил) та під час відновлення боєздатності військових частин (підрозділів). Київ : Військово-медичний департамент МО України, 2017. 76 с.
2. Никоненко Ю. П. Клінічна психологія : посібник. Київ : КНТ, 2016. 369 с.
3. Шестопалова Л. Ф., Бучок Ю. С. Основні напрями профілактики посттравматичних стресових розладів у жертв екстремальних подій. *Медицина психологія*. 2011. № 4. С. 7–9.
4. Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення : метод. посіб. /О. М. Коkun, Н. А. Агаєв, І. О. Пішко та ін. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 282 с.
5. Харитоновна Т. Г. Теория и практика организации психопрофилактики в деятельности практического психолога : моногр. Н. Новгород : ННГАСУ, 2013. 453 с.

Одержано 16.03.2019

Рассмотрены некоторые аспекты профилактики психологической травматизации военнослужащих, в зависимости от ее видов (первичная, вторичная, третичная).

Ключевые слова: стрессовые факторы, психологическая травматизация, психическое здоровье, психопрофилактика.

УДК 159.95

Катерина Віталіївна МАЗУР,

слухач магістратури факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДУХОВНА КРИЗА ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Розглянуто проблему духовної кризи особистості як психологічного феномена, аналізується концепція духовної кризи та досліджено специфіку духовної кризи осіб похилого віку.

Ключові слова: криза, духовна криза, особи похилого віку, криза ідентичності.

Криза як роздоріжжя на життєвому шляху. Людина має свій неповторний світ, який формується, змінюється, вдосконалюється протягом усього життя. Вона долає життєвий шлях від дитинства до юнацтва, від зрілого до старечого віку, неодноразово починаючи все спочатку, шукаючи нову траєкторію руху, зміцнюючи життєвий задум.

Пусковими механізмами духовної кризи можуть бути будь – які події індивідуального життєвого шляху особистості.

Будь-яка криза, пропонуючи людині впоратися з деякими труднощами, містить ресурс, потенціал зростання. Для реалізації цього потенціалу суб'єкт кризи повинен докласти певних зусиль – пережити кризу.

Існує такий стан людини, який проявляється в пригніченому настрої, апатії, смутку, який заважає порадити тому, що, малося на увазі, принесе задоволення або взагалі чого б то не було. Вся ця гамма почуттів і переживань характерна для того, що часто називають духовною кризою.

Духовна криза – це криза ідентичності (самототожності), втрати вільного самотворення, відсутності внутрішньої гармонії внаслідок когнітивного дисонансу [1].

Сама криза існування настає тоді, коли людина стикається з неприкритою ілюзіями реальністю та не може її подолати.

Перебуваючи під впливом духовної кризи, особистість зазнає емоційного потрясіння, яке викликає в неї почуття самотності. Перебуваючи в кризовому стані, особистість завжди переживає негативні емоції (відчуття невизначеності, занепокоєння, тривоги аж до дезорганізації власної неспроможності, самотності, безнадійності). Це призводить до песимістичної оцінки власної особистості, актуальної ситуації та майбутнього [2].

Духовна криза – одна з видів особистісної кризи, що виражається в переживанні втрати буттєвої основи існування, яке виникає у відповідь на емоційну реакцію щодо індивідуально значущої події або явища і супроводжується порушенням процесу пошуку сакрального [3].

Людині, згідно Козлову, властива психодуховна криза, яка визначається як «особливий етап у розвитку особистості, коли ініціюється процес об'єднання внутрішніх підсистем матеріального, соціального і духовного “Я” в єдине цілісне простір, настає час переоцінки всіх цінностей, і в цьому процесі особистість починає переосмислювати своє місце в житті і основні екзистенції» [4, с. 123]. Але одночасно з цим поняттям автор користується іншим, а саме, поняттям «духовна криза». Це друге поняття вже ніяк не визначається: воно є

термінологічним спрощенням поняття «психо». Важливо відзначити, що В. В. Козлов, визначаючи духовну кризу, зазначає її як особливий етап у розвитку особистості, що виникає з безлічі причин, як зовнішніх, так і внутрішніх. Однак питання про причини і передумови виникнення духовної кризи в даний час є відкритим. Найчастіше виникнення кризи пов'язують з віковими періодами життя людини або конкретно з віком при чому з похилим віком людини.

Духовна криза, настільки очевидна та актуальна для нашого часу, що не ставить під сумнів актуальність її дослідження.

В нашому дослідженні брали участь 50 осіб віком 60–69 років, у першу групу увійшло 25 жінок; у другу 25 чоловік.

Для досліджування специфіки духовної кризи жінок та чоловіків похилого віку нами використовувалася методика «Духовна криза» (Л. В. Шутова і А. В. Ляшук), результати за якою наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

**Показники духовної кризи жінок та чоловіків похилого віку
($M \pm m$)**

Шкали	1 група	2 група	t	p
Ймовірність духовної кризи	38,28±0,32	44,31±0,62	8,64	0,001
Напруженість екзистенційного вакууму	42,11±0,37	45,15±0,24	9,16	0,001
Коефіцієнт минулого	41,79±0,20	34,64±0,69	9,95	0,001
Коефіцієнт теперішнього	40,16±0,44	40,79±0,23	1,27	–
Коефіцієнт майбутнього	35,66±0,76	38,07±0,42	2,78	0,05

Не було встановлено відмінностей між досліджуваними першою групою, до якої увійшли жінки, та другою, до якої увійшли чоловіки, за шкалою «Коефіцієнт теперішнього».

У другій групі визначено вірогідно більший показник за шкалами «Ймовірність духовної кризи», «Напруженість екзистенційного вакууму», «Коефіцієнт майбутнього». Таким чином, для чоловіків більш притаманною є вірогідність настання духовної кризи:

переживання втрати буттєвої основи існування, яке виникає у відповідь на емоційну реакцію щодо індивідуально значущої події або явища; переживання безсенсовності буття; виразність проявів духовної кризи в суб'єктивному часі. Представлені дані у таблиці, свідчать про те, що у першій групі визначено вірогідно більший показник за шкалою Коефіцієнт минулого. Тобто, для жінок більш притаманною є враженість проявів духовної кризи у минулому часі.

Отже, криза є передумовою найважливіших особистісних змін, які можуть бути як позитивними (конструктивними, творчими, інтегруючими), так і негативними (деструктивними, руйнівними).

Підводячи підсумки, можна сказати, що криза – це етап розвитку системи, етап переходу на більш високий рівень функціонування

Духовна криза особистості – це втрата сенсу життя, стан переживання втрати людиною буттєвої основи існування, що виникає як відповідь на емоційну реакцію стосовно індивідуально значущої події чи явища і супроводжується порушенням процесу пошуку сакрального. Проживання цієї кризи призводить до побудови нової системи життєвих орієнтирів, заснованої на набутті життєвого досвіду.

Таким чином, згідно дослідженню, жінкам менш притаманною є вірогідність настання духовної кризи: переживання втрати буттєвої основи існування, яке виникає у відповідь на емоційну реакцію щодо індивідуально значущої події або явища; переживання безсенсовності буття; виразність проявів духовної кризи в суб'єктивному часі.

Для чоловіків менш притаманною є враженість проявів духовної кризи у минулому часі.

Список бібліографічних посилань

1. Восковская (Шутова) Л. В., Ляшук А. В. Духовный кризис: проблемы определения и диагностики. Психологическая диагностика. 2005. № 1. С. 51–71.
2. Йоманс Э. Самопомощь в мрачные периоды // Психосинтез и другие интегративные техники психотерапии / под ред. А. А. Бадхена, В. Е. Кагана. М. : Смысл, 1997. С. 108–136.
3. Блауберг И. И. Анри Бергсон. М. : Прогресс-Традиция, 2003. 672 с.
4. Козлов В. В. Работа с кризисной личностью : метод. пособие. М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2003. 302 с.

Одержано 15.03.2019

Рассмотрена проблема духовного кризиса личности как психологического феномена, анализируется концепция духовного кризиса и исследована специфика духовного кризиса пожилых людей.

Ключевые слова: кризис, духовный кризис, лица пожилого возраста, кризис идентичности.